

Německo, Izrael a USA

Helmut Hubel (Hrsg.): Die trilateralen Beziehungen zwischen Deutschland, Israel und den USA. 1. Aufl. Erfurt: Landeszentrale für politische Bildung, 2001, 140 stran, ISBN 3-931426-47-5 (signatura knihovny ÚMV De 48 157).

Recenzovaná publikace odráží mimořádný ohlas na proces sjednocení Německa ve dvou mimoevropských zemích – ve Spojených státech amerických a v Izraeli. Ukazuje, jak z amerického pohledu, sdíleného politickým vedením i většinou veřejnosti, bylo německé sjednocení triumfem politiky USA v procesu ukončení konfliktu mezi Východem a Západem, přičemž americká politika vždy hájila *západní hodnoty*. Za předpokladu, že sjednocené Německo bude i nadále patřit k západnímu společenství, byly USA ochotny podporovat jednotu jako výsledek německého sebeurčení. Názory Židů žijících v Americe i představitelů Izraele se však od tohoto postoje lišily. Tito lidé vyjadřovali obavy či kritické připomínky ke sjednocení Německa, mnozí přitom spatřovali v německém rozdělení druh odplaty za holocaust. Výsledkem byly intenzivní diskuze o důsledcích německé jednoty pro dosud specifický německo-židovský a německo-izraelský vztah.

Sborník *Die trilateralen Beziehungen zwischen Deutschland, Israel und den USA* zachycuje reakce německé politiky na výše zmíněné obavy i její zvýšenou pozornost věnovanou těmto otázkám. Bezprostředním podnětem pro Helmuta Hubela, editora publikace, aby vydal příspěvky, zabývající se tematikou vztahů Německa, Izraele a USA, byla nejen snaha německé politiky vyvrátit obavy ze sjednocení, ale i konkrétní zkušenosti Univerzity Friedricha Schillera v Jeně, jež byla nacistickým režimem značně postižena. H. Hubel byl po zahájení svého působení jako profesor na Univerzitě Friedricha Schillera pozván na Georgetownskou univerzitu ve Washingtonu, aby zde přednesl úvodní projev v rámci konference o výše zmíněných trilaterálních vztazích. Právě na základě těchto přednášek a diskuzí vznikl plán pokračovat v Jeně v započatých diskuzích a jít přitom co nejvíce do hloubky.

Úvodem recenzované knihy *Helmut Hubel* hodnotí vztahy Německa, Izraele a USA jako „*souhrn tří bilaterálních zvláštních vztahů, jako vztahy, které zahrnují nejen oblast politicko-diplomatické a hospodářské výměny*“.¹ V mezinárodních souvislostech srovnává trilaterální vztahy a vysvětluje specifičnost vztahů Německa, Izraele a USA, jejichž důležité aspekty vzbuzují mimořádné emoce. Při charakteristice období 80. a 90. let 20. století autor poukazuje na diskuze v Bitburgu, na zřízení muzeí holocaustu v USA, na otázky odškodnění účastníků nucených prací z východní Evropy i na otázky židovské imigrace. Ve své stati hledá odpovědi na otázky, jakými zásadními aspekty se vyznačují trilaterální vztahy Německa, Izraele a USA, jací činitelé zde působí, jak je možné charakterizovat současný stav i perspektivy do budoucna. „*Při pohledu na faktory změn je nutné brát v úvahu především generační změny v řadách představitelů politického, hospodářského a kulturního života*“.²

V oblasti mezinárodních vztahů autor sleduje základy kontinuity německé zahraniční politiky ve vztahu k USA i k partnerům v Evropské unii, a to též v souvislosti s transformačními procesy v zemích střední a východní Evropy. Vysvětluje vliv revolučních přeměn v těchto zemích na Izrael, a to z hlediska migrace obyvatelstva a vzájemných kontaktů.

Trilaterální vztahy Německa, USA a Izraele z izraelského pohledu analyzuje *Avi Primor*. Přitom zdůrazňuje význam USA v myšlení Izraelců, zabývá se představami Theodora Herzla, zakladatele sionistického hnutí. Sleduje, jak se měnily a vyvíjely vztahy Izraelců k evropským mocnostem. Charakterizuje rozdílné postoje židovské imigrace z Německa, z Rakouska a z Ruska. Podrobně sleduje vývoj vztahů Izraele a Německa po skončení druhé světové války, a to v souvislosti s vnitropolitickým vývojem obou zemí.

„K čertným oblastem vzájemné spolupráce od 50. a 60. let patří oblast zbrojního průmyslu. Zvláště důležitou se stala tato skutečnost v roce 1961 po historickém setkání Ben Guriona a Konrada Adenauera v newyorském hotelu Waldorf Astoria. Přes některé turbulence, či dokonce přerušení pod tlakem arabské strany trvá spolupráce ve vojenském a zbrojnítechnickém sektoru dodnes.“³

A. Primor rozebírá důvody, které prohloubily distanci mezi Evropou a Izraelem. Značnou roli přisuzuje židovským historickým zkušenostem z pronásledování a z ožívání antisemitismu. V současnosti vidí velkou naději ve formování Evropské unie jako dalšího možného spojence Izraele. Spojené státy americké představuje od roku 1967 jako hlavního partnera Izraele, přítele, dodavatele zbraní a motor ekonomického rozvoje.

Eugene DuBow se ve svém příspěvku soustředil na vztahy Německa a židovského společenství v USA. Analyzuje německé i židovské postoje rovněž vzhledem k židovskému společenství v Německu a k Izraeli a zároveň postoje židovského společenství v USA. *E. DuBow* se pokouší zachytit obsahovou dimenzi vztahů Německa a Izraele, upozorňuje na rozsáhlou některých německo-izraelských vztahů. V případě amerického židovského společenství poukazuje na jeho dvojí vnímání Německa – na jedné straně si uvědomuje, že „Německo je dnes demokracií, členem Evropské unie, NATO,... na druhé straně však v něm přetrvávají obavy, pocházející z dob nacistického panství“.⁴ Za hlavní úkol organizovaného amerického židovského společenství autor považuje nové chápání současného Německa a rozvíjení kontaktů se Spolkovou republikou Německo. Vysoký stupeň organizovanosti činí z židovského společenství v Americe nejen vlivného zastánce Izraele, ale ovlivňuje též utváření americké politiky v oblasti bilaterálních vztahů Německa a USA.

Shlomo Shafir ve své stati věnuje pozornost úloze americko-židovských organizací v trilaterálním vztahu Německa, USA a Izraele. Všímá si jejich značné angažovanosti ve prospěch Izraele i jejich postojů k *německému problému*. Neopomíná ani všestranné hodnocení židovských zájmů a amerických národních zájmů, a to i v oblasti vzájemných rozporů. Ty se týkaly např. hospodářského zapojování SRN v době počínající studené války, její politické i strategické integrace do západního spojeneckého systému.

Autor sleduje rovněž rozdíly mezi „pragmatickými potřebami Státu Izrael zřízeného v roce 1948 a morálními motivy i emocionálními pohnutkami židovských obcí v Americe i jinde“.⁵ Pro lepší pochopení úlohy organizovanosti židovského společenství S. Shafir charakterizuje jeho nejdůležitější organizace ve Spojených státech. Vzhledem ke zkoumaným souvislostem analyzuje rovněž politický vývoj Spolkové republiky Německo po roce 1949. Z vlivů na trilaterální vztah Německa, Izraele a USA vyzdvihuje dohody o odškodnění a o zlepšení individuálního odškodnění.

Pozornost na vztah Izraele a USA a na jeho specifčnost soustředil *Robert Lieber*. Za velmi důležité považuje tři rozdílné a nezávislé roviny vzájemného působení mezi Izraelem a USA – „každodenně-taktickou, strategicko-politickou a existenciální“.⁶ Při charakteristice *každodenně-taktické roviny* vysvětluje zvládání každodenních problémů a krátkodobých záležitostí, konkrétně jde o rozsáhlou síť izraelsko-amerických vztahů a aktivit (např. o návštěvy politiků a vládních úředníků). U *strategicko-politické dimenze* autor zdůrazňuje snahu USA zajistit bezpečnost Izraele. Ukazuje, jak na rozdíl od USA „evropské země na jedné straně podporují Izrael a mírový proces a uzavírají obchodní dohody s Izraelem, avšak na druhé straně ho svou politikou vystavují nejistotě“.⁷ Pokud se týká *existenciální dimenze*, od počátku američtí politici chápali, že existence Izraele bude vystavena nebezpečí, a projevovali ochotu zabývat se jejím zajištěním.

V dalším příspěvku *Markus Kaim* analyzuje trilaterální vztah Německa, Izraele a USA v rámci blízkovýchodního mírového procesu. Za obtížné pokládá zkoumání působení tohoto procesu na německo-izraelské vztahy. „Od roku 1973, kdy Evropská unie v reakci na arabsko-izraelskou válku a na následnou ropnou krizi iniciovala navázání euro-arabské-

ho dialogu, byla německá politika vůči Izraeli a arabským státům Blízkého východu zasažena do širšího rámce evropské politiky v arabsko-izraelském mírovém procesu.⁸ Autor poukazuje na úzké propojení německé a evropské blízkovýchodní politiky. Přitom upozorňuje na to, že při výzkumu trilaterálních vztahů Německa, Izraele a USA je nutné začlenit *Evropskou unii* jako čtvrtého, jakoby *tichého činitele*.

Podrobněji se M. Kaim věnuje německo-izraelským vztahům a mírovému procesu na Blízkém východě. V německé politice blíže vysvětluje dilema morálně motivovaného pro-izraelského stanoviska SRN a její politiky, která sleduje energetické zájmy a vede k pro-arabským stanoviskům. Toto dilema se změnilo až v roce 1993 po podpisu izraelsko-palestinského „princiálního prohlášení“, umožňujícího bilaterální porozumění. Německo tak získalo prostor pro hospodářskou i politickou podporu Izraele a zároveň mohlo hájit práva Palestinců. Postupně autor sleduje i účast Spojených států amerických, Německa a celé Evropské unie na mírovém procesu na Blízkém východě a snahy USA profilovat se zde jako hlavní mocnost.

Angelika Timm se ve své stati zaměřila na zvláštní aspekt trilaterálních vztahů bývalé Německé demokratické republiky, Izraele a USA, tj. na cíle zahraniční politiky NDR. Dokazuje, že pro komplexní obraz dané problematiky je důležité správné pochopení všech mezinárodněpolitických okolností, hnacích sil a určujících faktorů pro jednání politické elity v NDR, zvláště její úsilí o mezinárodněprávní uznání a legitimitu.

Autorka analyzuje zahraničněpolitickou koncepci i praxi NDR vůči USA a Izraeli, hledá určující faktory postoje k oběma státům, specifčnosti i společné rysy a odpověď na otázku, ve kterých oblastech existovalo trilaterální propojení NDR, Izraele a USA. Přitom zdůrazňuje úlohu soudobého dění na mezinárodní úrovni, zvláště na Blízkém východě. NDR byla součástí „socialistického společenství“ a Varšavské smlouvy, což bylo samozřejmě rozhodující pro formování její zahraniční politiky, a to zvláště v období studené války. Jako další významnou determinantu zahraniční politiky NDR autorka charakterizuje vztah mezi oběma německými státy. Úzké vztahy USA a Spolkové republiky Německo k Izraeli nezůstaly bez odezvy východoněmecké politiky. Svou úlohu sehrály rovněž ekonomické faktory.

Zajímavé jsou autorčiny postřehy, týkající se určité odlišnosti v přístupu NDR k USA a k Izraeli. Vztahy NDR k USA jsou charakterizovány přístupem k hlavní velmoci, ideologicko-politickým zaměřením i pragmatickými úvahami. Ve vztahu k Izraeli se projevuje opět vliv sovětské zahraniční politiky, vědomí Němci spáchaného holocaustu, východoněmecké zájmy na Blízkém východě i antisionistické postoje. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že právě díky pomoci řady blízkovýchodních států se NDR podařilo prolomit západoněmeckou *Hallsteinovu doktrínu* a sledovat svůj cíl, tj. mezinárodní uznání.

Problematickou oblast v trilaterálních vztazích NDR, USA a Izraele představovalo též úsilí o východoněmecké odškodnění pronásledovaných a vyhnaných židovských obyvatel, iniciované USA. Německá demokratická republika tyto požadavky odmítala se zdůvodněním, že „pro NDR neexistuje ani právní, ani morální závazek k jakékoli formě odškodnění vzhledem k USA a k jejich státním občanům“.⁹ Pokračování dialogu ovlivnily až hospodářské zájmy a naděje na usnadnění obchodu s USA. V těchto jednáních probíhajících mezi NDR a USA hrál Izrael jen malou úlohu. Nevylučoval možné změny v postojích NDR. Došlo k řadě významných vzájemných jednání, směřujících koncem 80. let k normalizaci vztahů NDR k Izraeli. Např. při příležitosti vzpomínkové akce po padesáti letech na pogrom 9. listopadu 1938 byli do NDR pozváni představitelé židovského státu. Mezinárodněpolitická situace se zkomplikovala vyhocením podmínek na Blízkém východě během palestinského povstání v oblastech obsazených Izraelem a faktem, že SED měla velmi úzké vztahy k Organizaci pro osvobození Palestiny (PLO). Východoněmecko-izraelský dialog byl ukončen sjednocením Německa dne 3. října 1990.

Závěrem *Lily Gardner-Feldmanová* hodnotí celou problematiku trilaterálního vztahu SRN, Izraele a USA a naznačuje možné výhledy do budoucna. Její hodnocení vychází ze

RECENZE

čtyř zásadních pohledů – z účelnosti obrazu „politického trojúhelníku“, z motivů a zájmů jednotlivých činitelů a z perspektiv jejich trilaterálních vztahů.

Celkově lze říci, že máme před sebou sborník s velmi zajímavými přístupy k otázkám mírového procesu na Blízkém východě, k řešení konfliktů v této oblasti i k problematice mezinárodních vztahů, konkrétně trilaterálních vztahů Německa, Izraele a USA. Každý z autorů si zvolil vlastní specifické hledisko na tyto vztahy. Jednotlivé příspěvky samozřejmě nemohou zachytit všechny otázky dané problematiky, ale svou tematickou zaměřeností významně přispívají k dobrému pochopení některých z nich (např. specifičnosti německo-izraelských vztahů), ovšem rozsah i způsob zpracování jednotlivých statí se značně liší. Velmi zajímavá je zejména analýza postojů zahraniční politiky bývalé NDR ve vztahu k Izraeli a ke Spojeným státům americkým.

Ivona Řezanková

¹ Hubel, Helmut (Hrsg.): Die trilateralen Beziehungen zwischen Deutschland, Israel und den USA. 1. Aufl. Erfurt: Landeszentrale für politische Bildung, 2001, s. 7.

² Tamtéž, s. 20.

³ Tamtéž, s. 35.

⁴ Tamtéž, s. 47.

⁵ Tamtéž, s. 54.

⁶ Tamtéž, s. 77.

⁷ Tamtéž, s. 80.

⁸ Tamtéž, s. 91.

⁹ Tamtéž, s. 115.